

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

FORVM

Acta Juridica et Politica

VII. évfolyam
2. szám

SZEGED
2017

Redigunt

ATTILA BADÓ, MÁRTA DEZSŐ, ZSUZSANNA FEJES, KLÁRA GELLÉN,
ATTILA HARMATHY, MÁRIA HOMOKI-NAGY,
ÉVA JAKAB, JÓZSEF LICHTENSTEIN, LÁSZLÓ NÁNÁSI,
ARNDT SINN, ZSOLT SZOMORA, GERHARD THÜR

Redigit

MÁRIA HOMOKI-NAGY

Nota

FORVM Szeged

Szerkesztőbizottság:

BADÓ ATTILA, DEZSŐ MÁRTA, FEJES ZSUZSANNA, GELLÉN KLÁRA,
HARMATHY ATTILA, HOMOKI-NAGY MÁRIA,
JAKAB ÉVA, LICHTENSTEIN JÓZSEF, NÁNÁSI LÁSZLÓ,
SINN ARNDT, SZOMORA ZSOLT, THÜR GERHARD

Főszerkesztő

HOMOKI-NAGY MÁRIA

Műszaki szerkesztő

MARVANEK JUDIT

Kiadja

BALOGH ELEMÉR

dékán

Kiadványunk rövidítése

FORVM Szeged

ISSN 0324-6523 Acta Universitatis Szegediensis
ISSN 2063-2525 FORVM Acta Juridica et Politica

TARTALOMJEGYZÉK

GÁCSI ANETT ERZSÉBET Büntetőtárgyalás tartása zártcélú távközlő hálózat útján.....	5
RICHÁRD GYÉMÁNT Demographic Characteristics of Ethnic Hungarians beyond the Border in 2011.....	25
JÓZSEF HAJDÚ Framework of the remuneration for work in Hungary.....	47
STIPTA ISTVÁN Kísérlet a jogtörténeti szlavisztika hazai meghonosítására: Murarik Antal.....	69
VARGA NORBERT Árdrágító visszaélések a Szegedi Ítéltábla gyakorlatában az 1920. évi XV. tc. alapján.....	83
ZABOROVSKY VIKTOR – BULETSA SIBILLA Az egyenlőség elvének megvalósítási problémái az ügyvéd és a bíróság között fennálló kapcsolatban az Emberi Jogok Európai Bíróságának bíráldozási gyakorlatában.....	95

VARGA NORBERT*

Árdrágító visszaélések a Szegedi Ítéltábla gyakorlatában az 1920. évi XV. tc. alapján

Az első világháborút megelőző időszakban rendkívül korlátozott mértékben figyelhetjük meg az állami beavatkozást a magánjogi viszonyokba és a gazdasági folyamatokba. „A háború szomorú öröke az árdrágító visszaélések szünni nem akaró sorozata”.¹ Általánosan elfogadott felfogás volt, hogy az egyes cikkek árának alakulását a kereslet és a kínálat egymásra való hatása befolyásolta. A beavatkozás átmeneti jellegű lehetett abban az esetben, ha katasztrofális körülmény (pl. tűzvész, járvány, árvíz) következett be. Ellenben, ha ezek a folyamatok olyan súlyosak, hogy azok mind időben, mind terjedelemben érintették a gazdasági életet, akkor merült fel az áralakulás szabályozásának igénye. Ez következett be az első világháborút követően is, ami messzesemenő hatást gyakorolt a magánjogra, különösen, ha figyelembe vesszük a gazdasági elszigetelődést, a termelési és a fogyasztási viszonyok megváltozását. Mindez szükségessé tette az árkérdés megfelelő szabályozását. A hadviselés következményei és a lakosság szükségleteivel történő visszaélések számának növekedése következtében a kormány a háború esetére szóló kivételes intézkedésről alkotott törvényekben (1912:LXIII. tc.; 1914:L. tc.) kapott felhatalmazás alapján megtette a szükséges lépéseket.²

Angyal Pál megfogalmazta, hogy alapvetően a gazdasági életbe iparpolitikai szempontból vagy pénzügyi okok miatt lehet az államnak beavatkozni, „társadalompolitikai szemszögből a beavatkozás akkor és oly időben megokolt, amikor – többnyire háború alatt s azt követően – az egyes árucikkek árának mesterséges felhajtása, azoknak elrejtése, visszatartása stb., nem csak az egyes fogyasztók érdekeit sértik, hanem a közgazdasági életet, sőt közvetlenül az államgazdaság rendes menetét is megzavarják vagy erősen veszélyeztetik.”³

A szabályozás első mozzanata volt a gabona és a liszt legmagasabb árának megállapítása, amelyet a 8682/1914. M. E. rendelet határozott meg. Az ármaximalizálás mellett szükségesnek mutatkozott a közszükségleti cikkek forgalmazása körüli visszaélésekkel

* egyetemi docens, SZTE ÁJTK

¹ MESZLÉNYI ARTUR: *Újabb törvényhozásunk és a magánjog*. Jogtudományi Közlöny, 1922. 57. évf. 6. sz. 45. p.

² KOCSOH BÁLINT: *Az árellenőrzés jogszabályai*. Városi Szemle, 1939. 25. évf. 342. p., LENGYEL AURÉL: *Kivételes eljárási szabályok árdrágító visszaélések eseteiben*. Jogtudományi Közlöny, 1916. 54. évf. 5. sz. 45–46. pp.

³ ANGIAL PÁL: *A hadviselés ellen elkövetett bűncselekmények. Árdrágító visszaélések. A fizetési eszközökkel elkövetett visszaélések*. Széchényi Irodalmi és Művészeti R.-T. kiadása, Budapest, 1941. 61. p.

szembeni fellépés is. Ezért hozták létre a 3678/1917. M. E. rendeletben az árvizsgáló bizottságokat és az Országos Központi Árvizsgáló Bizottságot, aminek a hatásköre a tájékoztató árak megjelölése volt.⁴

Az első világháború eseményei a gazdasági életben rendkívül széles és mélyreható változásokat idéztek elő. Újabb jogi megoldást kellett keresni arra vonatkozóan, hogy az életszükségleti és a közszükségleti cikkek forgalomba hozatalát és fogyasztását hatékonyan szabályozzák. A büntetőjogi szankciók alkalmazása és egyben szigorítása jelentette a megoldást, mindamelllett, hogy a kormány gazdaságigazgatási intézkedéseket vezetett be. A büntetőjogi szankciókat az 1916. évi IX. tc. tartalmazta, amelyek a közellátás védelmét szolgálták.⁵

Megállapítható, hogy a világháború a termelés vonatkozásában is megrázkódtatást jelentett, hiszen gazdasági bizonytalanságot okozott, sőt a háború utáni áruhiány, valamint a háborús kötött gazdálkodás maradványai a spekulációknak adtak teret. Az árdrágító visszaélésről szóló 1920. évi XV. tc. büntetőjogi szempontból igyekezett a helyzetet átfogóan megreformálni.⁶

Jelen tanulmány keretében az árdrágító visszaélésekkel kívánok foglalkozni a szegedi kir. ítélőtábla gyakorlata alapján. Mielőtt azonban rátérnék a konkrét példák elemzésére, fontos, hogy megvizsgáljuk az árdrágítás fontosabb dogmatikai problémáit.

Az 1920. évi XV. törvénycikk 1. §-a az árdrágító visszaélések nyolc tényállását sorolta fel, amelyek a következők: az ártúllépés, az áruuzsora, a munkabéruszora, az árdrágító üzérkedés, az áruelevonás, az árucsempészet, a közszükségleti cikkek eladásának megtagadása és az előző cselekmények elkövetésére történő felhívás, ajánlkozás, összehívás vagy egyesülés. A felsorolt tényállások vétséget jelentettek, amelyeket három súlyos esetben büntetné minősített át az 1921. évi XXVI. tc. 8. §-a. A kilencedik tényállást a törvény 3. § 3. bekezdése tartalmazta, ami nem volt más, mint az ármegállapító hatóság tévedésbe ejtése végett hamis vagy hamisított adatokat tartalmazó okirat használata, ami büntettnek minősült. A tizedik tényállást a törvény 4. §-a határozta meg, ami az üzem vagy vállalat tulajdonosa, vagy a megbízó által felügyelet vagy ellenőrzés körül elkövetett mulasztást foglalta magába, ami vétségnek minősült.⁷

A törvény által felsorolt tényállások elkövetési tárgya közszükségleti cikk volt. A törvény által biztosítani akarták a jogalkotók, hogy a tisztességes üzleti forgalom által mindenki számára elérhetők legyenek a közszükségleti cikkek. Finkey Ferenc kijelentette, hogy a „világháborúnak kellett közbejönni, hogy a gazdasági szabadság eme túlhajtott értelmezése, a megszorult szegény ember „kizsákmányolása”, az uzsora tekinte-

⁴ KOCSON 1939, 343. p.

⁵ WIENER A. IMRE: *Gazdasági büntetőjogunk történeti áttekintése*. Jogtudományi Közlöny, 1982. 37. évf. 10. sz., 767. p., LENGYEL AURÉL: *Árdrágító visszaélések*. Jogtudományi Közlöny, 1917. 52. évf. 12. sz. 110-112. pp.

⁶ DOBROVICS KÁROLY: *Kartel. A karteljog fejlődése és a magyar törvény előzményei*. Közgazdasági Értesítő, 1934. 28. évf. 38. sz., 16. p., DOBROVICS KÁROLY: *A kartelmozgalom fejlődése*. Közgazdasági Értesítő, 1937. 32. évf. 11. sz. 9-15. pp.

⁷ FINKEY FERENC: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932. 136. p. Az uzsora szabályozásának előzményéhez: SZILVIA BATÓ – MÁRIA HOMOKI NAGY: *Zwischen Privatrecht und Strafrecht: Regelungsgesichte des Wuchers in der Habsburgermonarchie*. In: Mihály Filó (Hrsg.): *Die Strafbarkeit des Wuchers. Internationale und interdisziplinäre Perspektiven*. Eötvös Univ. Verlag, Budapest, 2016. 83-118. pp., KÖHÁZI ENDRE: *Az uzsorás szerződés meghatározása*. Közgazdasági Értesítő, 1937. 32. évf. 29. sz. 8-9. pp.

tében a tisztességes, emberies felfogás diadalmaskodik. Ezt a megváltozott közfelfogást jutatta érvényre a törvény „midőn szigorú büntetés alá helyezi az „árdrágítás”-nak lehetőleg minden alakját s az igazság vasvesszőjével sújt le a lelketlen uzsorások különböző csoportjaira, akik rút haszonlesésből képesek a gazdasági összeomlás, az általános szerencsétlenség idején aljas gazdasági vágyból beletaszítani a kevésbé élelmes, vagy túlbecsületes embertársaikat az éhség, a lerongyolódás, az anyagi tönkrementés s az ebből folyó fokozatos erkölcsi le- és elzüllesztés örvényébe, míg ők maguk, az ügyes manipulációkkal szerzett millióikon lucullusi életet élnek s tobzódznak a pazarlásban és fényezésben.”⁸

Meg kell tehát határozni, hogy mi az elkövetés tárgya, pontosabban mi minősült közszükségleti cikknek, amelyet maga a törvény nem definiált. A bírói gyakorlat dolgozta ki a közszükségleti cikk fogalmát. A Kúria a B. II. 272/1934. sz. ítéletében megállapította a gépszőnyegek és vég vászon ára kapcsán indított eljárásban, hogy „a közszükségleti cikk [...] olyan áru, amelyet - miként azt a kir. Kuria hasonló esetben B. II. 2/1921. számú elvi jelentőségű határozatában kimondta, - minden a kultúra általános színvonalán álló ember az élet rendes körülményei között, tekintet nélkül társadalmi állásra, műveltségre és vagyoni viszonyaira, használhat.”⁹

A Kúria ítéletében két fontos megállapítást tett, amelyek közül az első a közszükségleti cikk fogalma, ahogy azt előbb idéztük, míg a másik, hogy az árdrágító visszaélés vétsége ügyletkötés nélkül már a követeléssel befejezett stádiumba kerül. Ez azt jelentette, hogy a követelés fogalmát kimerítette már pusztán az a kijelentés, hogy az eladó a cikk árát a megengedettnél magasabb áron határozta meg.

A Kúria igen tágra fogalmazta meg a közszükségleti cikkek fogalmát, ami a kereskedelem szempontjából különös jelentőséggel bírt. A törvény ilyen irányú magyarázata a kartelljog viszonylatában is releváns volt, különösen a gazdasági versenyt szabályzó 1931. évi XX. tc. 6. §-ára nézve, mert a kartellek többsége olyan árucikkre vonatkozott, ami közszükségleti cikknek minősült. Ha valamely a törvény hatálya alá tartozó kartell a közgazdaság és a közjó érdekeit veszélyeztette, különösen „az áralakulást a fogyasztóközösségnek vagy a termelőknek vagy a szakmabeli vagy más vállalkozóknak hátrányára a gazdasági helyzet által meg nem okolt módon szabályozza, közszükségleti cikkek vonatkozásában az árdrágító visszaélés vétségének tényálladási elemeit meríti ki. Ez azért is jelentős, mert a kartellkérdés elsősorban árkérdés”.¹⁰ A kartelltörvény alapján a vizsgálatok többsége is árkérdésben indult.

A Kúria joggyakorlata elősegítette a tisztességes árpolitikát, amelyet a szabott árak rendszere jelentett, ami sok esetben kartellnek minősült, hiszen az egy szakmához kapcsolódóan keresztül vitt szabott árra vonatkozó megegyezés nem más, mint ár és kondíció kartell. A szabott árak rendszere a korabeli gazdasági viszonyok között tisztességes kereskedelmi magatartásnak minősült. „Így az árkartelleknek ez a faja, ha az árat reálisan szabják meg, kívánatos jelenség és biztosítja a kereskedelmet az árdrágítás vádjá ellen.”¹¹ Ha a kereskedő általában magasabb árat kért, mint amit elérni akart, így az már tisztességtelen

⁸ FINKEY 1932, 137. p. Vö. ANGYAL 1941, 63–65. pp.

⁹ *Közszükségleti cikk fogalma*. Közgazdasági Értesítő, 1934. 29. évf. 45. sz., 6. p.

¹⁰ *Közszükségleti cikk fogalma*. 1934. 7. p.

¹¹ *Közszükségleti cikk fogalma*. 1934. 7. p.

versenycselekmény határán mozog. Abban az esetben, ha az ár feltűnően túlzott volt és közszükségleti cikkekre vonatkozott, akkor már árdrágító visszaélésről beszélhetünk.¹²

Az összes tényállás szándékos cselekmény volt, kivéve a 4. §-ba foglalt mulasztást. A nyeréskedési célzat kifejezetten meg is jelent a törvény rendelkezései között az 1. § 1., 5. és 6. pontjaiban felsorolt cselekmények kapcsán, hiszen a nagy nyereség miatt tartották veszélyeseknek ezeket a cselekményeket a társadalomra. A bírói gyakorlat dolgozta ki, hogy ez mit is jelentett. „A kifejezés maga jelzi, hogy itt nagy haszonra, a meggazdagodásra való törekvés értendő, ami azonban nem mindig az aránytalanul magas, jogtalan bevételt jelenti, hanem ide esik a talán szerényebb, de nem jogtalanul szedett haszon is, ha ez az esetek (a bevétel) nagy száma folytán egészében véve mégis nagy hasznot, állandó jogtalan nyereséget jelent.”¹³

A törvény 1. §-ában felsorolt vétségek kísérlete is büntetendő volt, nem csak a befejezett bűncselekmény. A befejezés minden tényálladékban rögzített cselekmény esetében más mozzanattal következett be. A valóságos haszon vagy nyereség bekövetkezése nem volt előfeltétele a befejezésnek. Az 1-7. pontban elkövetett cselekmények ugyan külön külön tényállásnak minősültek, amelyek közül egynek többször, vagy többnek elkövetése bűnhalmazatnak minősült.¹⁴ E rövid dogmatikai bevezetést követően kívánom ismertetni a szegedi kir. ítélőtábla gyakorlatát konkrét esetek bemutatásával.

Az áruuzsora miatt indult eljárás a következő ügyben. A zombori uzsorabíróság Kulán működő egyesbírája árdrágító visszaélés büntette miatt Popjovanov Radoszlavval szemben folytatott eljárást, amely során hozott ítélet ellen a vádlott és védője semmisségi panaszt nyújtott be a Bp. 385. §-ának 1-3. pontjai alapján. A másodfokon eljáró szegedi ítélőtábla az uzsorabíróság ítéletét a 7070/1941. M. E. rendelet 5. §-ának 2. bekezdése alapján hivatalból megsemmisítette és az első fokon eljáró bíróságot új eljárásra és határozathozatalra utasította.

Popjovanov ellen a kir. ügyészség az 1920:XV. tc. 1. § 2. bekezdésébe ütköző, és az 1920:XXVI. tc. 8. § szerint minősülő árdrágító visszaélés büntette miatt vádat emelt, mert Kulán 1942. augusztus 2-án a közszükségleti cikknek minősülő 12 pár bocskor párjáért, amelynek árát a hatóság egyébként nem állapította meg, olyan vételárat követelt és fogadott el, ami a méltányos hasznot meghaladó nyereséget jelentett és cselekményét üzletszerűen folytatta. „Annak megállapítása szempontjából, hogy a vádlott cselekménye az áruuzsora fogalmát kimeríti-e, avagy sem, döntő fontosságú annak megismerése, hogy a vádlott által követelt ár, tekintettel az előállítási és egyéb költségekre, méltányos hasznot meghaladó nyereséget foglal-e magában.”¹⁵

A bíróság megállapította, hogy az uzsorabíróság ténymegállapításai részben hiányosak, részben pedig homályosak, ami alapján nem lehetett megfelelően eldönteni a jogi kérdéseket. Az uzsorabíróság ítéletét a felolvasott szakértői véleményre, és a vádlott vallomására alapította, holott a két peradat egymástól eltérő. Nem indokolták meg az ítéletben közölt számadatokat, amelyek a bocskorfajták előállítási költségeire vonatkoztak, és azt sem, hogy azokat milyen számítás eredményeként határozták meg. Ezek a

¹² *Közszükségleti cikk fogalma.* 1934. 7–8. pp.

¹³ FINKEY 1923, 139. p.

¹⁴ FINKEY 1923, 139. p.

¹⁵ B. II. 2732/5 szám 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 2603-2789. 847. d.

számok nem feleltek meg a szakértői véleménynek és a vádlott beismerő vallomásával is ellentétben álltak. Ezért nem lehetett meghatározni ténylegesen a bocskorok előállítás költségeit, ami pedig ahhoz lett volna szükséges, hogy megállapítsák, hogy a követelt vételár a méltányos hasznot meghaladó nyereséget foglalt-e magába.

Az új eljárás során tisztázni kellett a bocskorok előállítás költséget és azt, hogy milyen haszonkulcsot lehetett felszámítani a szakértő és a vádlott újbóli személyes meghallgatása útján. Figyelembe kellett venni a M. Kir. Közellátási Felügyelőség értesítésében foglalt adatokat és a 8300/1939. M. E. rendelet szabályait. Azt is meg kell állapítani, hogy a vádlott egy pár bocskor előállításához pontosan mennyi és milyen minőségű bőrt használt, és azt milyen összegért vásárolta. Tisztázni kellett a szakértői vélemény és a vádlott vallomása között mutatkozó ellentétet, továbbá a bőrarak megállításánál figyelembe kellett venni az 59.500/1942. K. M. rendeletet is.

Az ítéltábla a következő adatok közlése miatt kereste meg a Közellátási Felügyelőséget. Popjovanov bocskorkészítő mester, kölpényi (Bács-Bodrog Megye) lakos 1942. augusztus 2-án Kulán tartott vásáron saját készítésű bőr bocskorait olyan áron értékesítette, amely meghaladta a méltányos hasznot, így a nevezett személy ellen az ügyészség vádat emelt. A bíróság kérte a hivatalt, hogy nyilatkozzon, hogy a nevezett közszükségleti cikk legmagasabb árát megállapították-e már, vagy csak a termék kapcsán alkalmazható bruttó haszonkulcsot határozták meg.¹⁶

Az ítéltábla azt is megállapította, hogy az uzsorabíróság alaki jogszabályt sértett, akkor midőn a nyomozási eljárás során kihallgatott Janyatovics Mihály szakértő véleményét felolvasta a főtárgyaláson. A szakértői véleményt csak a Bp. 313. §-ának értelmében meghatározott feltételek mellett lehetett volna ismertetni, de ezek jelen esetben nem álltak fenn. A szakértőt ezért az újabb tárgyalásra meg kellett idézni. Kérdésként merült fel, hogy melyik kormányrendeletet kell figyelembe venni az eljárás során. A Felügyelőség viszontválaszában a következőkről informálta a bíróságot: a „lábbeli féleségnek ármegállapításában a bocskor, mint az országnak ma már csak igen kevés vidékén használatos lábbeli felsorolva nincs.” A Magyar Bőrkereskedők Lapjának 1942. évi április 11-én megjelent számában közzéték az 59.500/1942. K. M. rendeletet, ami szabályozta a bocskorok árát. Ebben a rendeletben meghatározták a talpszerűen kikészített nehéz bocskorbőr (8,58 pengő) és a félig cserzett bocskorbőr árát (10,24 pengő). Abban az esetben, ha ezeket tímárkőrzeti bőrkereskedő hozta forgalomba, akkor az eladó kereskedői haszonként 6 %-ot számíthatott fel, amelyhez hozzá kellett még adni a 18 %-os forgalmi adót. Ezek a bőraru fajták ilyen áron kerültek az üzletbe, ahol megvásárolhatták a bocskorkészítő kisiparosok. Jelen esetben azonban a vádlott saját cserzésű bőrből készített bocskorokat forgalmazott. A méltányos kereskedési haszon megállítása kapcsán nem tudott nyilatkozni a hivatal, mert ahhoz ismerni kellett volna a nevezett bőrkészítési és a bocskor előállításához kapcsolódó árkalkulációt is. A 81.400/1942. K. M. rendelet a forgalomba hozó kereskedő és nem az iparos haszonkulcsát állapította meg, amelynek következtében jelen esetben a 8300/1939. M. E. rendeletet kellett alkalmazni.¹⁷

Törvénysértő volt az uzsorabíróságnak a bűnjelek elkobzására vonatkozó eljárása is. Az 1920. évi XV. tc. 1. §-ának 2. bekezdése alapján mellékbüntetésként csak arra a

¹⁶ B. II. 2732/4. szám 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéltábla Iratai. 1942. VII. 1. 2603-2789. 847. d.

¹⁷ B. II. 2732/4 szám 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéltábla Iratai. 1942. VII. 1. 2603-2789. 847. d.

cikkre lehet kimondani az elkobzását, amelyre nézve a bűncselekményt elkövették. Jelen esetben csak a 12 pár bocskor elkobzására nézve lehetett ezt megtenni. Téves ezért az uzsorabíróság ítéletének azon rendelkezése, hogy a vádlott egész lefoglalt készletét elkobozták, mert ezeket nem uzsorás áron árusította, velük kapcsolatban bűncselekményt nem követett el.¹⁸

Árdrágító üzérkedés miatt indult eljárás az újvidéki uzsorabíróság Palánkán működő egyesbírája előtt 1943-ban Rumán Mihályné és társa ellen. A szegedi kir. ítélőtábla az elsőfokú bíróság ítéletét megsemmisítette, az elkövetett cselekményt az 1920. évi XV. tc. 1. §-ának 4. bekezdésébe ütköző árdrágító visszaélés vétségének minősítette. Mellékbüntetés kiszabását mellőzte a bíróság.

Az ítélőtábla indokolásában kifejtette, hogy az uzsorabíróság ítéletében megállapított tényállást elfogadta, mert a bizonyítás felvétele rendben zajlott, ami alapján helyesen határozták meg Rumán Mihályné vádlott bűnösségét. Teljes bizonyossággal megállapították, hogy egy 25 dkg csomag vajért három pengős árat követelt. „Minthogy pedig ez az ár az ezen közszükségleti cikkért követelhető és megengedett legmagasabb hatósági árat jelentékenyen meghaladta s így uzsorás árnak volt tekintendő, ennél fogva cselekvősége a vád tárgyává tett ártullépés fogalmát kimeríti.”¹⁹

Ez a tényállás magába foglalta az üzérkedés elemeit is, mert a vádlott „a vajnak a fogyasztóhoz leendő eljuttatása végett oly nem szükséges közbeeső kereskedői tevékenységet fejtett ki, amellyel annak árát megdrágította.”²⁰

A bíróság ítéletében a Kúria korábban közölt döntvényével összhangban megállapította, hogy az „árdrágító bűncselekmények elkövetése már az uzsorás ár egyszerű követelésével megvalósul és annak befejezéséhez a vagyoni haszon tényleges elérése nem szükséges, ennél fogva a vádlott az árdrágító üzérkedés bűncselekményét nem csupán megkísérelte, hanem azt ugyancsak be is fejezte.”²¹

Az első fokon eljáró uzsorabíróság tévedett, mikor a vádlott cselekményét részben csupán csak kísérletnek minősítette, amelynek következtében az ítélet vonatkozó részét az ítélőtábla megsemmisítette és a bűncselekményt befejezettnek tekintette.

A másodfokon eljáró bíróság helyben hagyta a büntetést. A vádlott büntetlen előéletű és családos állapotát enyhítő, míg azt, hogy cselekményét háború idején követte el, súlyosbító körülményként értékelte. A pénzbüntetés, mint mellékbüntetés kiszabását a vádlottal szemben nem tartotta elfogadhatónak, tekintettel Rumán Mihályné vagyoni helyzetére.

Azt is kijelentette az ítélőtábla, hogy Tóth József nével szemben nem lehet bizonyítani, hogy bármiféle módon részt vett volna az uzsorás ár követelésében, vagy azt, hogy Rumán Mihálynéval akaratgyezségben cselekedett volna. Ezért az ítélőtábla Tóth József nével felmentette a vád alól.²²

Egy másik esetben a bajai kir. törvényszék 1941-ben már bűnösnek találta Molnár István, Kubatov Miklóst és Cukk Sebestyént árdrágító visszaélés (ártullépés) elkövetése miatt. Az ügyész Molnárral és Kubatovval szemben az ítélet súlyosbítása végett, míg az említett vádlottak a bűnösség megállapítása, a cselekmény minősítése és a büntetés enyhítése

¹⁸ B. II. 2732/5 szám 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 2603-2789. 847. d.

¹⁹ B. II. 153/7. szám 1943. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 7-200. 850. d.

²⁰ B. II. 153/7. szám 1943. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 7-200. 850. d.

²¹ B. II. 153/7. szám 1943. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 7-200. 850. d.

²² B. II. 153/7. szám 1943. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítélőtábla Iratai. 1942. VII. 1. 7-200. 850. d.

végzett semmisségi panaszt nyújtottak be, amelynek következtében a szegedi ítélőtábla a következő döntés hozta. A bíróság mellőzte a másodfokú eljárásban az iparendély visszavonását és 400 pengő megfizetésre kötelezte a vádlottakat. Az első fokú bíróság ítéletének egyéb rendelkezései miatt bejelentett semmisségi panaszt azonban elutasította.

Az ítélőtábla a fellebbviteli tárgyaláson a 7070/1941. M. E. rendelet alapján elrendelte és foganatosította a vádlottak újabb meghallgatását, amelynek során felolvasták a korábbi vallomásaikat, az ügyészség előtt tartott meghallgatás jegyzőkönyvét, ismertették Molnár István vádlottnak bűnjelként kezelt feljegyzéseit, tanúként kihallgatták Pekánov Miklóst és Cugán Istvánt, valamint felolvasták Kubatov Miklósnak a csendőri jelentésben foglalt vallomását. A kihallgatott tanúk azt vallották, hogy az 1941. évi aratás előtti időben Kubatov Miklós padlásán a tengerit megtekintették, ami olyan penészes volt, mint a saját kukoricájuk, amit megvételre ajánlottak Kubatovnak. Hallották, hogy a vádlottak egymás között a tengeri vételárát métermázsaként (100 kg) 19 pengő 20 fillérben állapították meg. A tanúknak azonban csak 18 pengő 50 fillért ajánlott a tengeriért Kubatov. Az ítélőtábla e vallomásoknak nem tulajdonított perdöntő jelleget. Kubatov ezt követően részletekben 88 q 50 kg tengerit adott el Molnár Istvánnak, aki az ügyészség előtt tett vallomásban előadta, hogy csak az egészséges tengeriért fizetett Kubatovnak mázsánként 30 pengőt, míg a penészes tengeriért egész olcsó árat alkudott ki.

Molnár István vallomásában elismerte, hogy a feljegyzési könyveiben az 1941. július 9-én és 26-án, július 30-án és augusztusban történt bejegyzések a valóságnak megfelelnek, ahol feltüntették a tengeri vételét, továbbá a vevő nevét és a vételárat is. Azt azonban nem jegyezték fel, hogy egyéb árut (pl. babot, lencsét, bükkönyt, zabot) vásárolt volna Molnár István. Ezért nem állta meg a helyét Molnár István azon védekezése, hogy a feljegyzési könyvekben bejegyzett vételár egyéb termények árát is magába foglalta volna.

Nem fogadta el a fellebbviteli bíróság Molnár Istvánnak azt a védekezését, hogy az ügyészség előtt ijedtségében helytelenül adta elő a tényeket. A feljegyzett tengeri mennyisége és a vételár egybevetése mázsaként 30 pengő vételárat igazolta. A vallomásokat a bíróság elfogadta bizonyítékként a ténymegállapítás alapjául, annál is inkább, miszerint maga Molnár István is elismerte, hogy a vizsgált időben valóban adott el tengerit. A bíróság megállapította, hogy vádlottak adásvételt kötöttek 1941. július 9-én és azt követően, továbbá azt, hogy a morzsolt tengeri legmagasabb ára mázsaként 20 pengő 20 fillér volt hivatalosan.

E tényállás alapján az ítélőtábla arról is meggyőződött, hogy Kubatov Miklós vádlott, aki gabonakereskedéssel foglalkozott, az 1940. évi morzsolt kukoricát, mint közszükségleti cikket a hatóság által előbb említett árnál magasabb áron, mázsaként 30 pengőért adta el Molnár Istvánnak, aki liszt és tengeridara kereskedőként azt további nyereséget célzó eladás végett a legmagasabb árnál is magasabb áron vásárolta meg.

„Az irányadó tényállásból a kir. ítélőtábla azt a jogi következtetést is levonta, hogy a vádlottak üzletük körében folytatólagosan, tehát ismétlési szándékkal keresetforrásként üzték az ártullépést, ennél fogva cselekményük az üzletszerűség fogalmát kimeríti.”²³

Az ítélőtábla szerint ezért Kubatov és Molnár cselekménye az 1920. évi XV. tc. 1. § 1. bekezdés 1. pontjába ütközött. Ezért helyes volt az első fokon eljáró bíróság által a vádlottak bűnösségének megállapítása és a tényálladék meghatározása. A kiszabott bűn-

²³ B. I. 141/12. szám 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéltábla Iratai. 1942. VII. 1. 7-200. 850. d.

tetés mértékét a Btk. (1878:V. tc.) 92. szakaszának alkalmazása mellett megfelelően határozta meg az uzsorabíróság. A hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásától való eltiltást is helyben hagyta az ítélőtábla. Ellenben tévesen döntött az iparendély visszavonása és a vagyoni elégtétel kapcsán, amelyre vonatkozó rendelkezését az ítélőtábla megsemmisítette. Molnár Istvánnak és Kubatov Miklósnak fejenként 400 pengőt kellett fizetni, tekintettel az elítéltek vagyoni viszonyaira és az elérni kívánt nyereség nagyságára.²⁴

A szabadkai uzsorabíróság egyes bírja az árdragító visszaélés vétsége miatt id. Palásti Antal ellen indított bűnügyben nyilvános főtárgyalást követően a következő ítéletet hozta. Id. Palásti Antal 52 éves, római katolikus vallású, bajmoki születésű, bácsmadarasi lakos, magyar állampolgár vádlottat bűnösnek mondta ki a bíróság az 1920:XV. tc. 1. §-ának 1. pontjába ütköző árdragító visszaélés vétségében. A bíróság ezért id. Palásti Antal vádlottat az 1920:XV. tc. 1. §. 2. bekezdése, az 1940:XVIII. tc. 9. §. 1. bekezdése alapján a Btk. 92. §-ának alkalmazásával 50 pengő pénzbüntetésre és egy évi hivatalvesztésre, továbbá a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztésére ítélte. A pénzbüntetés behajthatatlansága esetén azt tíznapi fogházbüntetésre kellett átváltoztatni. A pénzbüntetést a jogerős ítélet közlésétől számított 15 nap alatt kellett az 108.807 számú postatakarékpénztári csekkszámra befizetni. A vádlottat kötelezték továbbá az 1896:XXXIII. tc. 480. §-a értelmében a felmerült bűnügyi költségek, azaz 33 pengő és az 1920:XV. tc. 5. §. 4. bekezdése alapján az el nem kobozható bűnjelek ellenértéke fejében 99 pengő megfizetésére.

A bíróság a vádlottnak főtárgyaláson tett vallomása, valamint a kihallgatott ifj. Palásti Antal és Márk Ferenc tanuk vallomása, továbbá a Bp. 313. §-a alapján ismertetett és Sóti Rozália, Barta András, Vinkó József és Márk Mihályné tanuknak a szabadkai kir. törvényszék előtt 1942. február 20-án tartott főtárgyaláson tett vallomásaik, Bajmok Község előljárósága 4523/1941 számú helyhatósági bizonyítványának adatai alapján a következő tényállást állapította meg. Márk Ferenc Bajmokon, 1941. nyarán, id. Palásti Antal vádlott tanyáján mint arató munkás dolgozott. A munkaidő alatt Márk Ferenc megegyezett id. Palásti Antal vádlottal, hogy vádlott Márk Ferenc részére morzsolt tengerit ad el. A megegyezés alkalmával a morzsolt tengeri métermázsájának árát id. Palásti Antal vádlott 29 pengőben határozta meg. A megbeszélésen Márk Ferenc sértetlen és id. Palásti Antal vádlotton kívül más nem volt jelen. A megegyezés alkalmával nem esett szó arról, hogy Márk Ferenc sértett mennyi tengerit akart vásárolni, és arról sem, hogy Márk Ferenc mások részére is vásárol tengerit, amelynek következtében Márk Ferenc, mint önálló vevő tárgyalta a vádlottal.

Az egyességet követően Márk Ferenc édesanyjának, Márk Mihálynénak, ő pedig ismerőseinek és szomszédainak is jelezte, hogy a vádlottól tud morzsolt tengerit vásárolni. A tengeri árát Márk Mihályné ismerőseinek a fia által mondott 29 pengőben határozta meg.

Ilyen előzmények után a megállapodás alapján Márk Ferenc 1941. augusztus első felében több alkalommal vásárolt morzsolt tengerit id. Palásti Antaltól. A morzsolt tengerit Márk Ferenc több alkalommal szállította el, részben kerékpáron, részben pedig kocsin ifj. Palásti Antal segítségével.

²⁴ B. I. 141/12. szám 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéletábla Iratai. 1942. VII. 1. 7-200. 850. d.

Márk Ferenc az általa a vádlottól vett 310 kg morzsolt tengeriből egy métermázsát (100 kg) édesanyjának, Márk Mihálynénak; 50 kg-t Sóti Rozáliának; 150 kg-t Vinkó Mihály Józsefnek és 50 kg-t Barta Andrásnak adott át az előzetes megállapodás alapján.

Úgy az eladásnál, mint a tengeri átvételénél, nemkülönben a vételár kiszámításánál és átvételénél csak id. Palásti Antal és Márk Ferenc sértettek vettek részt. A tengerit id. Palásti Antal mérte és adta át sértettnek, a sértett pedig az érte járó pénzt id. Palásti Antal vádlott kezéhez fizette le.

Vádlott tagadta a bűncselekmény elkövetését. Beismerte, hogy tengerit adott el Márk Ferenc sértettnek, azonban azt állította, hogy az nem az ő tengerije volt, hanem fia, ifj. Palásti Antal tulajdonát képezte és a tengeriért métermázsánként csak 23 pengőt kapott. A fiának ifj. Palásti Antalnak is ennyivel számolt el. Azt is beismerte, hogy a tengerit ő adta el, a vételarat egy q búzát és a 70 pengőt felvette.

A törvényszék Márk Ferenc, Sóti Rozália, Barta András, Vinkó József és Márk Mihályné vallomása alapján igazolta és bizonyította a vádlott azon cselekményét, miszerint három q tíz kg morzsolt tengerit adott el Márk Ferencnek métermázsánként 29 pengőért.

Ezt a tényállást erősítette meg vádlott azon beismerése is, hogy Márk Ferenc sértettnek 3 q és néhány kiló morzsolt tengerit adott el, amiért egy q búzát és 70 pengőt kapott. A vádlott is elismerte, hogy métermázsánként 29 pengőt kért és fogadott el.

A bűncselekmény elbírálása szempontjából figyelmen kívül hagyta a bíróság ifj. Palásti Antal vádlott fiának azon vallomását, hogy vele id. Palásti Antal vádlott 23 pengős áron számolt el, mert ez a körülmény vádlott bűnösségének megállapításánál jelentőséggel nem bírt. Az a körülmény sem, hogy a morzsolt tengeri a vádlott vagy fia, ifj. Palásti Antal tulajdonát képezte-e, mert a bíróság megítélése szerint a bűncselekmény megvalósult az eladás során tekintet nélkül arra, hogy az kinek a tulajdonát képezte.

A tengeri kis mennyiségben történő eladási árát Bajmok községben a Járási Katonai Parancsnokság 562/1941 számú rendeletével az új tengeri ármegállapításáig métermázsánként 23.80 pengőben határozta meg. E rendelet Bajmok községben 1941. május 31. napján „dobszó után lett közzétéve”.²⁵

Minthogy a vádlott Márk Ferenc sértettől a hatóság által megállapított 23.80 pengős ár helyett a szemes tengeri métermázsájáért 29 pengőt kért és fogadott el, cselekménye kimerítette a vád tárgyává tett árdrágító visszaélés vétségét, így a bíróság a vádlott bűnösségét megállapította. A büntetés kiszabásánál a törvényszék súlyosbító körülményt nem talált. Enyhítő körülményként mérlegelte a vádlott javára annak büntetlen előéletét, családosi állapotát valamint azt a körülményt, hogy a „tett elkövetése óta hosszabb idő elmúlt és vádlott már hosszabb idő óta van önhibáján kívül bünvádi eljárás sulya alatt és ezen bűnösségi körülményekre figyelemmel vádlottat a rendelkező részben irt büntetéssel büntette meg, mert a kiszabott pénzbüntetést találta arányában állónak vádlott bűnössége fokával és cselekménye tárgyi sulyával.”²⁶

Árdrágító visszaélés vétsége miatt indult eljárás Gyöngyösi Béla ellen is. A szabadkai uzsorabíróság Topolyán működő egyesbírája 1942. február 23-án B.2012/1942-4. szám alatt ítéletet hozott. Az ügyészégi megbízott Gyöngyösi Béla vádlottra a büntetés

²⁵ Bajmok község előjáróságának 4523/1941. számú helyhatósági bizonyítványa. B. 487/16. sz. 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéltábla Iratai. 1942. VII. 1. 203-400. 850. d.

²⁶ B. 487/16. sz. 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéltábla Iratai. 1942. VII. 1. 203-400. 850. d.

súlyosbítását kérte. A vádlott pedig a bűnösség megállapítása miatt semmiségi panaszt nyújtott be.

Az uzsorabíróság ítéletét a 7070/1941. M. E. rendelet 5. §-ának második bekezdésében foglalt semmiségi ok alapján a semmiségi panasszal nem élt Horváth Sándor, Koncz István, özv. Balassa Ferencné, Csik János, Rózsa Józsefné, Baka Mihály és Tóth Bagi Istvánné vádlottakra is kiterjedő hatállyal, a Bp. 35. § 1. bekezdése értelmében hivatalból megsemmisítette az ítéletábra és az elsőfokon eljáró szabadkai uzsorabíróságnak Topolyán működő egyesbíróját további szabályszerű eljárásra és új határozathozatalra utasította.

A ítéletábra szerint lényeges alaki jogszabálysértést valósított meg az elsőfokon eljáró uzsorabíróság azáltal, hogy mind a bűnösség megállapításánál, mind pedig a büntetés kiszabásánál a vonatkozó törvényhelyeket helytelenül használta és értelmezte.

A bűnösség megállapításánál az 1920:XV. tc. 1. §-a hét pontban sorolta fel azokat a tényálladási elemeket, amelyek az árdrágító visszaélés bűncselekményének különböző eseteit tartalmazta. A bűnösség kimondásánál tehát az első bekezdésnek e pontját is kellett volna jelölni, ami alapján a vádlott bűnössége megállapítást nyert.

A büntetés kiszabására vonatkozó rendelkezést viszont nem az 1920:XV. tc. 1. §-a, hanem az 1940:XVIII. tc. 9. § első bekezdésének I. és II. büntetési tételei tartalmazták, így az előző törvényhelyre történt hivatkozás ugyancsak nem megfelelő.

Az ítélet felsorolt téves rendelkezései, annak rendelkező részét érthetlenné tették, mert kétséget hagytak a tekintetben, hogy a bíróság a vádlottak bűnösségét milyen törvényhely alapján állapította meg.

Ezzel az első fokon eljáró uzsorabíróság a Bp. 384. §-ának 10. pontjában meghatározott semmiségi okot kimerítette. További lényeges alaki jogszabályt sértett meg az uzsorabíróság azáltal, hogy ítéletét törvényszerű vád nélkül hozta meg.

Az uzsorabíróság ugyanis a hozzá beérkezett feljelentést vádemelés végett az ügyészségi megbízottal nem közölte, hanem azt ennek indítványa nélkül tárgyalásra tűzte ki.

A tárgyaláson felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint az ügyészségi megbízott olyan indítványt terjesztett elő, ami szerint a vádat a csendőri feljelentéssel megegyezően fenntartotta.

Minthogy az ügyészségi megbízott sem a vádlottak személyét nem nevezte meg, sem pedig a bűncselekményt közelebbről nem jelölte meg, sőt még a vonatkozó törvényhelyeket sem hivatkozta, amelyre vádját alapítani kívánta és a csendőri jelentéssel való hivatkozás e hiányokat nem pótolhatta, amelynek következtében az ítéletábra megállapította, hogy a vádemelés tárgyában előterjesztett nyilatkozat nem felelt meg a vádemelés törvényi követelményeinek. Az uzsorabíróság tehát a törvény lényeges rendelkezéseit sértette meg, ami a 7070/1941. M. E. rendelet 5. §-ának 2. bekezdésében foglalt semmiségi oknak minősült.

A semmiségi panaszt Gyöngyösi Béla nyújtotta be. A vádbeli cselekvőség azonosága folytán perorvoslással nem élt Horváth Sándor, Koncz István, özv. Balassa Ferencné, Csik János, Rózsa Józsefné, Baka Mihály és Tóth Bagi Istvánné vádlottakkal szemben is ugyanúgy fennforog a semmisség ok, amelynek következtében az uzsorabíróság ítéletét a Bp. 387. §-ának utolsó bekezdésére tekintettel valamennyi vádlottra kiterjesztették. A Bp. 35. §-ának első bekezdése értelmében hivatalból kellett megsemmisíteni az első fokon eljáró bíróság ítéletét és az uzsorabíróságot a jelzett hiányok pótlásával lefolytatandó újabb eljárásra és határozathozatalra kellett utasítani.

A 9060/1941. M. E. rendelet 1. §-ának első bekezdésében foglalt rendelkezése alapján a járásbíróknál alakított uzorabírók működése 1941. december 31. napjával megszűnt. Ettől az időponttól kezdve az uzorákban az 1. § 3. bekezdésében meghatározott előfeltételek fennállása esetén a járásbírók egyesbírája jár el árdrágító visszaélések kapcsán. E bíróság megnevezése a rendelet 2. § értelmében: a szabadkai uzorabíróságnak Topolyán működő egyesbírája volt. Az uzorabíróság által a tárgyalási jegyzőkönyvben és az ítéletben használt megjelölés tehát e törvényes rendelkezésnek megfelelt.²⁷

Megállapítható az ismertetett jogesetek alapján, hogy az állam rendkívüli szigorral lépett fel a gazdasági életben jelentkező árdrágításokkal szemben. A háború és az azt követő gazdasági viszonyok az egyéni érdekeket háttérbe szorították. „Ami eddig szabad volt, az tiltott lett, ami eddig még csak nem is súrolta a büntetőjog normarendszerét, a büntetést érdemlő cselekmények területére került át.”²⁸ A fogyasztók érdekében büntetni rendelték számos magatartást, ha a cselekmények az adott kor gazdasági erkölcsével össze nem egyeztethető módon tisztességtelen nyereszkeresést jelentettek.

NORBERT VARGA

EXAMPLES OF SHARKING MISUSES IN THE PRACTICE
OF THE COURT OF JUSTICE OF SZEGED, ACCORDING
TO THE 15TH ACT OF 1920

(Summary)

During the era preceding World War I, it can be observed that the national influence in the fields of civil law and economic procedures was extremely limited. This came to pass after World War I, which had a long-lasting effect on civil law, especially if we take economic isolation and the shift in production and consumer relations into account. All of the above made the appropriate regulation of price issues necessary.

It can be stated that the World War came as a shock in connection to productivity, as well, for it caused economic uncertainty, and more to this, product shortage and the remains of war-bound production gave space to speculations. The 15th Act of 1920 on Sharking Misuses attempted to thoroughly reform this situation from a criminal law-standpoint.

In this study, I wish to analyse sharking misuses based according to the practices of the Royal Court of Justice of Szeged.

²⁷ B. II. 801/12. sz. 1942. In: MNL CSML Szegedi Kir. Ítéltábla Iratai. 1942. VII. 1. 801-999. 838. d.

²⁸ WIENER 1982, 767. p.